

บทที่ ๓

หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวข้อหล่อ

ในบทนี้ผู้วิจัย เป็นการศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชนบ้านตาลชุม ตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับสภาวะธรรมคุณธรรม และจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวข้อหล่อ มีรายละเอียดดังนี้

๓.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวกับสภาวะธรรมในวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวข้อหล่อ

สภาวะธรรมหมายถึงกฎธรรมชาติ ได้แก่ ธรรมที่เป็นตัวสภาวะ หลักแห่งความเป็นเอง สิ่งที่เป็นเองตามธรรมชาติของเหตุปัจจัย^๑ ไม่ใช่หลักสำหรับประพจน์โดยตรงเหมือนกับจริยธรรม แต่เป็นหลักที่ต้องใช้ปัญญาพิจารณาจนเกิดความเข้าใจได้ถูกต้อง เช่น อริยสัจ ๔, ชันธ ๕ และไตรลักษณ์ หลักธรรมเหล่านี้เป็นภูมิแห่งวิปัสสนากรรมฐาน หลักสภาวะธรรมที่ปรากฏในเรื่องท้าวหัวข้อหล่อนั้น ดังนี้

๓.๒.๑ อริยสัจ ๔

อริยสัจ ๔ คือความจริงอันประเสริฐ หรือความจริงของพระอริยะ เป็นหลักธรรม หรือหลักสากลที่แก้ความทุกข์หรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ มี ๔ ประการ คือ

๑) ทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย การพลัดพราก จากสิ่งที่ชอบใจ ประสบกับสิ่งที่ไม่น่าชอบใจ ไม่ได้ในสิ่งที่ปรารถนา โดยย่อคืออุปาทานขันธ

๒) ทุกขสมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา

๓) ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ สลัด พ้นจากตัณหา ไม่มีอาลัยในตัณหา

๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ทางให้ถึงความดับทุกข์ คือ มรรคมีองค์ ๘^๒

หลักอริยสัจ ๔ คือหลักการแก้ปัญหาทุกอย่าง ที่ว่าเป็นหลักการแก้ปัญหาทุกอย่งนั้น หมายถึงเป็นรูปแบบและแนวทางแห่งการแก้ปัญหาทั้งหลาย สามารถประยุกต์ใช้ได้กับศาสตร์ทุกอย่าง เพราะเป็นความจริงของธรรมชาติ ไม่ใช่ศาสตร์ที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นมา แต่เป็นความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ^๓ ในเรื่องท้าวหัวข้อหล่อ เมื่อท่านกำหนดได้ว่า ความยากจนข้นแค้นเป็นเหตุ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๕๐.

^๒ วิ. มห. (บาลี) ๔/๑๔/๑๔.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูวิริกกิจพิทักษ์, เจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

ทำให้นางจันทร์บันทมมารดาของตัวเองเกิดความทุกข์ ที่ต้องทำงานเหน็ดเหนื่อย ท้าวหัวข้อยหล่อมีความคิดที่จะช่วยมารดาให้สบายขึ้น มีความเป็นอยู่ที่ดีกว่านี้ จึงคิดที่จะไปค้าขาย ดังความว่า

“อันว่ากะกุสกายพ่อและแม่แห่งกูก็เป็นอันขมอดไ้ขึ้นใจหาข่าวของบ่ได้ แล มาตา อันว่าแม่แห่งกู เป็นทุกข์ด้วยอันว่าแสวงหามาเลี้ยงชีวิตอินที่แห่งกู เพื่อให้เป็นไปก็เพื่อว่าความเสนาหาฮักยังกูอันเป็นลูกนี้ ชะแล มหาสัตว์เจ้าฮัมเพลิงไปหนาวา อหิ อันว่ากูผู้เป็นลูกเท่าควรไปค้าขายให้ไ้ยังข่าวของเงินค่าสมบัติอันมาก อย่าให้แม่แห่งกูลำบากกว่าเช่นเ็น”^๔

จากนั้นท้าวหัวข้อยหล่อก็ได้ให้มารดาไปขอกู้เงินนายบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) เป็นจำนวน ๕๐๐ ทองคำ เพื่อที่จะได้ไปค้าขาย จันทร์บันทมผู้เป็นมารดาก็จัดแจงไปขอยืมเงินให้แก่ท้าวหัวข้อยหล่อ ขึ้นตอนนี้จัดว่าเป็นวิธีหรือแนวทางที่แก้ปัญหาได้^๕ เมื่อได้เงินแล้วท้าวหัวข้อยหล่อก็ได้ไปค้าขายกับพ่อค้าเรือสำเภา ดังความว่า

“ตว อันว่านางไปสู่สำนักในไ้ได้นั้นจา सा อันว่านางจันทร์บันทมที่อาหิ กล่าวว่าดังนี้ ข้าแต่เจ้ากูผู้เป็นใหญ่แก่ข้าทั้งหลาย บัดนี้ คำคะนึ่งแห่งข้ามีมากนักแท้ดีหลี แลข้านี้เป็นคนทุกข์ ไ้ขึ้นใจหาข่าวของบ่ได้แล ส่วนว่า ลูกแห่งข้าไ้ใครไปค้า จึงให้ข้าทั้งหลายมาขอกู้ค่า ๕ ฮ้อย”^๖

เมื่อท้าวหัวข้อยหล่อ ได้เดินทางไปค้าขาย แล้วกลับบ้านมาพร้อมทั้งเงินทองเพื่อที่จะบำรุงมารดาของตนให้อยู่สุขสบาย ซึ่งจัดได้ว่าเป็นการเข้าถึงนิโรธคือการดับทุกข์ หรือแก้ปัญหาได้

๓.๒.๒ ขั้นที่ ๕

ขั้นนี้คือหมวดๆ หนึ่งของรูปธรรมและนามธรรมทั้งหมดแบ่งออกเป็นองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตที่มีใจครอง เรียกรวมว่า เบญจขั้นหรือ ขั้นห้า^๗ ยกเว้นรูปพรหมและอสัญญีสัตว์มี ๕ กองคือ

๑) รูปขั้น หรือกองรูปหมายถึง ร่างกายได้แก่มหาภูตรูปอันประกอบด้วยดินน้ำไฟลม และอุปาทายรูปที่อาศัยมหาภูตรูปเช่นความแก่เป็นต้น

๒) เวทนาขั้น หรือกองเวทนาหมายถึง การเสวยหรือรับรู้อารมณ์มี ๓ คือสุขเวทนา ทุกขเวทนาและอุเบกขาเวทนา

๓) สัญญาขั้นหรือ กองสัญญา หมายถึง ความจำได้หมายรู้เช่นรู้ว่าเป็นสีเขียวสีแดงเป็นต้น

^๔(๑/๘/๒/๓-๔)

^๕สัมภาษณ์พระเทพพนม ทีปธมโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี, จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

^๖(๑/๑๐/๑/๓-๔)

^๗พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต).พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๒.

๔) **สังขารชั้นหรือกองสังขาร** หมายถึงสภาพที่ปรุงแต่งจิตใจซึ่งได้แก่เจตสิกธรรมทั้งหลาย

๕) **วิญญานชั้นหรือกองวิญญาน** หมายถึง การรู้แจ้งอารมณ์เช่นจักขุวิญญานรู้แจ้งอารมณ์ทางตา^๘

เมื่อท้าวค่อหล่อ มีอายุได้ ๑๖ ปี มีความประสงค์อยากได้ลูกสาวของพระยาพรหมทัตเจ้าเมืองจัมปานครมาเป็นภรรยาจึงบอกให้นางจันทרבัณทิ มารดาของตัวเองไปสุ่ขอตั้งความว่า

“...ในกาลนั้นโพธิสัตว์เจ้านอน ในราตรีจกใกล้รุ่ง เจ้าก็คิดคุงไปมาว่าใครได้เมียอยู่ใจว๊ว หั้นแล **ปูนวเส** ในเมื่อวันรุ่งขึ้นเช้า เมื่อสายอรุณาทิตยขึ้น เมื่อสายเจ้าก็จารจาเชิงแม่แห่งตนว่า ดั่งนี้ **อมมตาด**ดูราแม่ป็นเจ้า อันหวังข้าก็มีใจรักใคร่ ได้นางสักคนมาไว้เป็นบาทบริจาคนแห่งข้าสักแท้ดีหลีแล **ตโตปฏฐายะ**ตราบนหน้าตั้งแสบแต่นั้นไป บ่นานเท่าใด มหาสัตว์เจ้าวก็ไดยินคำวสาน (ข่าวสาร) มีลูกสาวพระยาพรหมทัตมีต้นว่า มหาสัตว์เจ้าก็บังเกิดความเสนหานักนางคันทาอยู่ใจว๊วหั้นแล **ตโตสตะปฐา** ตั้งแต่ ๗

วันภายหลัง มหาสัตว์เจ้าก็ไดยินข่าวสารว่า **อหา** กล่าวเชิงแม่แห่งตนว่า ข้าแต่แม่เป็นเจ้า **อหิ** อันว่าข้าก็อยากได้ลูกสาวพระยาเจ้าผู้้นงเหล่านนั้นชื่อว่านางคันทา มาเป็นบาทบริจาคนเมียอีกแห่งข้าแล ...^๙

รูปราณีย่อมทำให้เกิดความพอใจปรารถนาที่จะครอบครองเป็นเจ้าของด้วยอำนาจของกามตัณหาเหมือนที่ท้าวหัวค่อหล่อต้องการที่จะได้นางคันทา บุตรสาวคนสุดท้ายของพระยาพรหมทัตที่ทรงสิริโฉมมาเป็นคู่ครองส่วนรูปทราณีย่อมไม่เป็นที่พอใจและอาจถูกเยาะเย้ยเหยียดหยามได้เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับกันแล้วก็ยังเห็นความแตกต่าง ไม่เหมาะสมกันสิ่งเหล่านี้เป็นธรรมดาของโลกียะวิสัย^{๑๐} ตั้งความว่า

“...แม่นชีวิต เป็นไปได้อยู่ปราสาทแก้วแล้ว ด้วยเงินคำมีนางนักสนมแวดล้อมเป็นบริวารอยู่ ดั่งนั้นก็บ่ประเสริฐแก่ข้าได้แม่นว่ามีชีวิตวันเดียวหนึ่งแล้วตายไป ดั่งนั้นก็เป็นประเสริฐแล มหาสัตว์เจ้ากล่าวเชิงแม่มาดาดังนี้แล้ว นางจันทา มาดาแห่งตน **สุตวา** ไดยินคำลูกกล่าวแห่งตน...^{๑๑}

“...หากล่าวว๊วอนขอใจว๊ว ดั่งนั้นแล้ว นางจันทามาดาจึงกล่าวจาด้วยลูกแห่งตนว่า ดั่งนี้ **นอเสยยะ คมตักอิตถิยาน** ดั่งนี้ **ตาด** ดูราเจ้าลูกอีกแม่ **ตวั** อันว่าเจ้า **อุปมันเตลิ** เจ้าเกิดมา

^๘ อภิ. วิ. (บาลี) ๓๕/๑๒/๑๔.

^๙ (๑/๑๐/๑/๓-๔)

^{๑๐} สัมภาษณ์พระครูศีลศัทธาภรณ์, เจ้าคณะตำบลรัตนวาปีอำเภอรัตนวาปีจังหวัดหนองคาย, วันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

^{๑๑} (๓/๒/๒/๑)

เหนืออกภูมไ้ในชาตินี้ เจ้าท้าวมีแต่หัวหาตัวบ่ได้ **ทวิ** อันว่าเจ้าภู **เสย**รือปรารณามักเื่องไ้ได้นั้น **นตถิยาวามิ** **ทวิ**นตถิยานิกับแม่ด้วยเทื่อประการ ส่วนอันว่า นางผู้นั้นก็เ็นชาติเชื้อชัตติยะ ตระกูลท้าวตนวิเศษตายดังรือ แลเจ้าจักได้นั้นจาเจ้าจงอยู่กับแม่เท็น เจ้าท้าวมีแต่หัวหาตัวบ่ได้ สันนี้ ในพลอยจักเอาเจ้าเป็นผัวนั้นจาเหตุว่าบ่เป็นรูปเป็นตัว อันจักมีเล้าอันงามก็หาบ่ได้สันนี้ เจ้าอย่าว่าจัดได้นางคนหาผู้นั้นมาเป็นภริยาแก่เจ้าเท็น นางจันทามาตาแห่งตนก็ยังห้ามมหาสัตว์ เจ้า ตนเป็นลูกสันนี้ก็ดีแล **ต** **สุตวา** **มา** **วณมมหาสโต** **ตุนทิกุโต** **อโ** ในกาลนั้น อันมหาสัตว์ เจ้าคนว่าไ้ยินแม่แห่งตนห้ามดังนี้ **ตุนทิกาโว** เจ้าก็อยู่บ่ปากก็มีแล...^{๑๒}

บุุชเมื่อไ้เกิดความยินดีในรสแห่งกามคือไ้สัมผัสเซยชมกับรูปที่งามก็เกิดความอาลัย ในกามคุณนั้นเมื่อต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พอใจจึงประสบกับความทุกข์ดังที่ไ้กล่าวมาแล้วนี้และ มีการร่ำพันว่าเป็นเพราะเวรกรรมที่ไ้ทำไว้แต่ปางก่อน

๓.๒.๓หลักกรรมนิยาม

หมายถึงกฎแห่งธรรมชาติเรียกว่า “นิยาม” มี๕ประการคือ

- ๑) **พีชนิยาม**กฎเกณฑ์เกี่ยวกับพีชหรือกระบวนการดำรงชีวิตอยู่ของพีช
- ๒) **อุตุนิยาม**กฎเกณฑ์เกี่ยวกับฤดูหรือกระบวนการทำงานของฤดู
- ๓) **กรรมนิยาม**กฎเกณฑ์เกี่ยวกับกรรมหรือกระบวนการทำงานของกรรมคือการให้ผล
- ๔) **จิตนิยาม**กฎเกณฑ์เกี่ยวกับจิตหรือกระบวนการทำงานของจิตคือการรับอารมณ์ผลคือ เกิดความยินดียินร้ายหรือไ้มีความยินดียินร้ายเมื่อกายแตกดับไปและยังไ้สิ้นกิเลสจิตก็จะเก็บวิบากไว้เกิดปฏิสนธิจิตในภพใหม่ต่อไป

๕) **ธรรมนิยาม**กฎเกณฑ์ของธรรมทั้งหลายเช่นเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปเป็นต้นหมายเอาานิยาม ๔ข้างต้นด้วยในที่นี้จะไ้กล่าวเฉพาะกรรมนิยามไ้แก่กรรมในทางพระพุทธ ศาสนามี๒อย่างคือกุศลกรรมและอกุศลกรรมอีกนัยหนึ่งมี๔อย่างคือ

- ๑) **กัณห์กรรม**กัณห์วิบากกรรมดำมีวิบากดำ
- ๒) **สุกกรรม**สุกกวิบากกรรมขาวมีวิบากขาว
- ๓) **กัณห์สุกกรรม**กัณห์สุกกวิบากกรรมดำและขาวมีวิบากดำและขาว
- ๔) **อกัณห์สุกกรรม**อกัณห์สุกกวิบากกรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาว

๑๓

กรรมดำมีวิบากดำคืออกุศลกรรมและผลแห่งอกุศลกรรมทั้งหลายกรรมขาวมีวิบากขาว คือกุศลกรรมและผลแห่งกุศลกรรมทั้งหลายกรรมดำและขาวมีวิบากดำและขาวไ้แก่อกุศลกรรมและ กุศลกรรมและผลแห่งกรรมทั้งสองนั้นคือบุคคลทำกรรมทั้ง๒ประเภทส่วนกรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่

^{๑๒}(๑/๑๐/๑/๓-๔)

^{๑๓}ม. ม. (บาลี) ๑๓/๘๑/๕๗.

คำไม่ขาวได้แก่เจตนาเพื่อละกรรมดำและกรรมขาวกฎหรือธรรมชาติของกรรมคือเมื่อคนมีกิเลสก็จะทำกรรมและกรรมที่ทำนั้นก็ทำให้ผลแก่ผู้กระทำยกเว้นกรรมนั้นเป็นอโหสิกรรมคือกรรมนั้นเป็นกรรมเล็กน้อยและผู้ที่ถูกกระทำก็มีจิตใจให้อภัยไม่คิดจองเวรต่อกัน^{๑๔} กรรมเป็นการกระทำคุณงามความดีเมื่อทำกรรมดีแล้วจิตใจก็ใสสะอาดปราศจากความเศร้าหมองขุ่นมัว เมื่อกรรมดีที่เราได้ทำแล้ว ทำให้มีใจตั้งมั่น และบริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นเหตุให้เลิกคิด ทำ และพูดแต่ในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ การทำบุญไว้ในปางก่อน หมายความว่า ได้อบรมความดี บำเพ็ญบารมีในกาลที่ล่วงแล้ว เป็นลำดับมาเป็นเหตุให้บุคคลแลเห็นผล แห่งความดีที่ตนได้รับแห่งปัจจุบัน^{๑๕} เช่นกับท้าวหัวค้อหล่อ ดังความว่า

“ตามลัจจอริยฐานแห่งคณีนี้งมีเทินว่าสันนี้แล้วก็มีแล **ตสมิขณ** ในขณะที่ด้วยเตชะบุญ โภธิสัตว์เจ้า ได้บำเพ็ญมานาน ๔ อสงไขย ปลายแสนมหากัป ก็ได้สำแดงปลายอันร้อนอันกระด้างแข็งแห่งหินอินทราธิราชตนเสวยสวรรคตขึ้นเค้าจากตมมหาราชิกาวติงสา **สตโต** อันว่าพระยาอินทร์คณิงพิจารณาอุ้งแล้วด้วยผญาทิพย์แห่งตน **ทิสวา** เห็นโภธิสัตว์เจ้าเป็นลูกนางจันทרבณที่ ดังนั้นแล้วจึงออกมาหาวิสุกรรมเทวบุตรว่าดังนี้ **ดาต** ดุราวิสุกรรมเทวบุตร **อาคจณต** จงลงไปนิรมิตขั้วเงิน ขั้วคำ ให้แก่โภธิสัตว์เจ้าเป็นลูก สุวรรณต่อมค่านั้นแล้ว จงคืนมาเทิน พระยาอินทร์ว่าอันแล้ว **โส วิสุมโม** กันว่าวิสุกรรมเทวบุตรตนนั้น ก็ลงมานิรมิตขั้วเงิน ขั้วคำ แก่โภธิสัตว์เจ้า”...^{๑๖}

กรรมหรือการกระทำจึงเป็นผู้ตัดสินที่เที่ยงธรรมที่สุดไม่มีเอนเอียงด้วยอำนาจอคติคือผิดเป็นผิดถูกเป็นถูกกรณีของท้าวหัวค้อหล่อเป็นตัวอย่างที่ดีของการดำเนินชีวิตเพราะทำให้รู้ว่ากรรมชั่วเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่งส่วนกรรมดีเป็นสิ่งที่ควรกระทำให้มากเพราะจะทำให้ได้รับความสุขทั้งในปัจจุบันและสัมปรายภพ^{๑๗}

สรุปได้ว่า ผลจากการศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวกับสภาวะธรรมในวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค้อหล่อได้แก่หลักอริยสัจ๔ขั้น๕และกรรมนิยาม

หลักอริยสัจ๔เป็นวิธีการแก้ปัญหาของท้าวหัวค้อหล่อคือสืบสาวค้นหาสาเหตุว่าความทุกข์ยากนั้นเกิดจากอะไรเมื่อได้ทราบที่เกิดเพราะความยากจนเป็นต้นเหตุให้ท้าวหัวค้อหล่อและมารดาเป็นทุกข์จึงให้มารดาไปขอกู้เงินนายบ้าน เพื่อที่จะได้ไปค้าขาย จันทרבณที่ผู้เป็นมารดาก็จัดแจงไปขอยืมเงินให้แก่ท้าวหัวค้อหล่อ ขั้นตอนนี้จัดว่าเป็นวิธีหรือแนวทางที่แก้ปัญหาได้ เมื่อได้เงิน

^{๑๔} สัมภาษณ์พระสุทิน เตชธโร, เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

^{๑๕} พระธรรมโกศาจารย์, **มงคลชีวิต ๓๘ ของคนดี**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา), คัดสำเนา

^{๑๖} (๓/๘/๑/๑-๓)

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายหนูไทย จักรชัย, ฆานายกวัดราษฎร์ดารี, ตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

แล้วท้าวหัวค่อหล่อก็ได้ไปค้าขายกับพ่อค้าเรือสำเภา การแก้ปัญหาแบบอริยสัจ๔แต่นั้นไม่ใช่เรื่องสำคัญสิ่งที่สำคัญในเรื่องนี้คือการเข้าใจปัญหาว่าเกิดแต่เหตุถ้าจะแก้ต้องแก้ที่เหตุนั้น

หลักขั้น๕เป็นการติดใจในรูปที่เข้าใจว่างดงามและอภิลักษณ์ในรูปขั้น๕ที่ได้สัมผัสและอยู่ร่วมกันมานั้น

หลักกรรมนิยามได้แก่การได้รับผลบุญที่สั่งสมมาแต่ปางก่อนของท้าวหัวค่อหล่อจึงส่งผลให้มีจิตใจหวานขวยแต่ในบุญกุศลอีกประการกรรมเป็นการกระทำคุณงามความดี เมื่อทำกรรมดีแล้วจิตใจก็ใสสะอาดปราศจากความเศร้าหมองขุ่นมัว เมื่อกรรมดีที่เราได้ทำแล้ว ทำให้มีใจตั้งมั่นและบริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นเหตุให้เลือกคิด ทำ และพูดแต่ในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ การทำบุญไว้ในปางก่อนหมายความว่า ได้อบรมความดี บำเพ็ญบารมีในกาลที่ล่วงแล้ว เป็นลำดับมาเป็นเหตุให้บุคคลแลเห็นผล แห่งความดีที่ตนได้รับแห่งปัจจุบัน

๓.๓หลักกรรมที่เกี่ยวกับคุณธรรมในวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ

ในประเด็นนี้เป็นการศึกษาหลักกรรมที่เกี่ยวกับคุณธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ และเพื่อเข้าใจในรายละเอียด จึงควรศึกษาความหมายของ “คุณธรรม” ซึ่งมีความหมาย ดังนี้

๓.๓.๑ ความหมายของคุณธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒ได้ให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” หมายถึงสภาพคุณงามความดี^{๑๘}

พุทธทาสภิกขุได้ให้อธิบายคำว่าคุณธรรมไว้ว่าคุณหมายถึงค่าที่มีอยู่ในแต่ละสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือเป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้ายคือไม่ว่าจะทำให้จิตใจยินดีหรือยินร้ายก็เรียกว่า “คุณ” ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของมันส่วนคำว่าธรรมมีความหมาย๔อย่างคือ๑)ธรรมะคือธรรมชาติ๒)ธรรมะคือกฎของธรรมชาติที่เรามีหน้าที่ต้องเรียนรู้

๓)ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติเรามีหน้าที่ต้องปฏิบัติและ ๔)ธรรมะคือผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นเรามีหน้าที่จะต้องมีหรือใช้มันอย่างถูกต้อง^{๑๙}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต),ให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” หมายถึงธรรมที่เป็นคุณความดีงามสภาพที่เกื้อหนุน^{๒๐}

^{๑๘}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า๒๕๓.

^{๑๙}พุทธทาสภิกขุ, แนวแนวจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริพัฒน์, ๒๕๐๕), หน้า๓.

^{๒๐}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า๕๑.

Longman ได้ให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Virtue” ไว้ ๒ ประการด้วยกันคือ ๑) หมายถึงความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่เกิดจากการกระทำจนเคยชิน ๒) หมายถึงคุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคมเกี่ยวกับความประพฤติและศีลธรรม^{๒๑}

วัฒนากรเรื่องจินดาได้กล่าวถึงความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมโดยอ้างถึงคำจำกัดความที่อริสโตเติลได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่าเป็นคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์บรรลุถึงจุดมุ่งหมายเฉพาะของความเป็นมนุษย์ได้โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือคุณธรรมทางปัญญา (Intellectual Virtue) และคุณธรรมทางจริยธรรม (Ethical Virtue) โดยได้กล่าวว่าคุณธรรมทางปัญญาเกิดจากการสอนและการไตร่ตรองทางปรัชญาที่ต้องอาศัยเวลาและประสบการณ์ส่วนคุณธรรมทางจริยธรรมเป็นผลมาจากลักษณะนิสัยเป็นสิ่งที่ไม่ได้มีอยู่ก่อนแต่เป็นผลมาจากการฝึกฝนจนเป็นนิสัย^{๒๒}

วศินอินทสระได้กล่าวถึงคุณธรรมไว้ว่าหมายถึงอุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิตอุปนิสัยนี้ได้มาจากการพยายามและความประพฤติที่ติดต่อกันมาเป็นเวลานาน^{๒๓}

ประภาศรีสีหอำไพได้ให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” หมายถึงหลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดีทางศีลธรรมมีคุณงามความดีภายในจิตใจจนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดีการกระทำที่ดีย่อมได้รับผลของความดีคือความชื่นชมยกย่องในขณะที่การกระทำชั่วย่อมได้รับผลของความชั่วคือความเจ็บปวดหรือความทุกข์ต่างๆ^{๒๔}

ลิขิตธีรเวคินได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” ไว้ว่าหมายถึงจิตวิญญาณของปัจเจกบุคคลศาสนาและอุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วยปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณสังคมต้องมีจิตวิญญาณคุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกลมเกลียวเรียนรู้โดยพ่อ-แม่สถาบันการศึกษาศาสนาพรรคการเมืองและองค์กรของรัฐ^{๒๕}

^{๒๑}Longman. Dictionary of Contemporary English, (London : Longman Group 1995), p. 180.

^{๒๒}วัฒนากรเรื่องจินดา, “คุณธรรมที่จะช่วยให้สังคมเข้มแข็งและก้าวหน้า : ศึกษากรณีทัศนคติของนักคิดในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘), หน้า ๓๗ – ๓๘.

^{๒๓}วศินอินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมตตาพราย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๙๙.

^{๒๔}ประภาศรีสีหอำไพ, พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐) หน้า ๗.

^{๒๕}ลิขิตธีรเวคิน, คนไทยในอุดมคติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

สรุปได้ว่าคุณธรรมหมายถึงสิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์เป็นลักษณะของความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจเป็นสภาพคุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์เป็นเวลายาวนานเป็นตัวกระตุ้นให้มีการประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบที่ดีงามคุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามทางจิตใจเป็นคุณค่าของชีวิตในการบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ให้เกิดความรักสามัคคีความอบอุ่นมั่นคงในชีวิตคุณธรรมที่สำคัญยิ่งของคนในชาติที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านทางพระพุทธศาสนาโดยปรัชญาแนวคิดนั้นเน้นหลักธรรมที่เป็นสัจธรรมเป็นวิธีการสอนการเผยแพร่สืบทอดหลักธรรมสู่การปฏิบัติเน้นคุณธรรมในการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลหลักธรรมที่เป็นหัวใจพุทธศาสนานำมาสั่งสอนมี ๓ ประการคือให้เว้นจากความชั่วทั้งปวง ให้ทำความดีและให้ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด “คุณธรรม” อันมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกันทั้งหมดคือเมื่อปฏิบัติตามข้อธรรมข้อใดข้อหนึ่งแล้วย่อมเกี่ยวข้องกับข้อธรรมข้ออื่นๆ ตามมา เป็นข้อประพฤติปฏิบัติทางกายและใจเริ่มตั้งแต่ข้อปฏิบัติพื้นฐานทางกายไปสู่ขั้นสูงที่เป็นข้อปฏิบัติทางความคิดและทางจิตใจซึ่งปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค้อหล่อ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

๓.๓.๒ ความกตัญญู

ความกตัญญูคือการรู้คุณของผู้อื่นที่ได้กระทำไว้กับตนเช่นรู้คุณของบิดามารดาครูอาจารย์เป็นต้นความกตัญญูคือการรู้สึกสำนึกในคุณด้วยแสดงความเคารพนับถือเชื่อฟังและช่วยเหลือในกิจการงานต่างๆ การกระทำเช่นนี้ย่อมนำมาซึ่งความสุขความเจริญและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและหน้าที่การงานสมดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความกตัญญูเป็นอุดมมงคลของชีวิต”^{๒๖} ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงยกย่องความกตัญญูกตเวทิตะที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องฝึกอบรมให้เกิดมีดังที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้พระภิกษุตระหนักในความกตัญญูกตเวทิตะว่า “ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่าเราทั้งหลายจักเป็นผู้กตัญญูกตเวทิตะและอุปปาระแม้เพียงเล็กน้อยที่บุคคลอื่นกระทำในเราทั้งหลายจักไม่เสื่อมสูญไปเธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้”^{๒๗} เมื่อศึกษาเรื่องความกตัญญูก็ต้องศึกษาถึงกตเวทิตะด้วยเพราะเมื่อกล่าวความกตัญญูย่อมครอบคลุมไปถึงกตเวทิตะเพื่อให้การแสดงความกตัญญูปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนพระพุทธศาสนาจำแนกบุคคลที่หาได้ยากไว้ ๒ จำพวกคือ ๑) บุพพการีผู้ได้ทำอุปการะไว้ก่อน ๒) กตัญญูกตเวทิตะผู้รู้อุปการะและได้ทำตอบแทน^{๒๘} ดังที่ปรากฏในเรื่องท้าวหัวค้อหล่อ ความว่า

“ตทา ในกาลยมนั้น โปธิสัตว์ก็ออกจากหัวอ้อมล้อมอันนั้น **ชคนติ** กวาดแผ้ว **อาคาเร** ในเขื่อนก็แต่งแปงไว้ซึ่งข้าวปลาโภชนาไว้ให้ให้แม่แห่งตน ชูอันก็มีแล **มาตา** อันว่าแม่แห่งโปธิสัตว์เจ้า คั้นว่าค่าแล้วก็ได้ควายมาสู่เขื่อนแห่งตนชู้วัน คั้นว่ามาฮอดแล้วขึ้นสู่เขื่อนแห่งตน

^{๒๖} พ.ช. (ไทย) ๒๕/๙/๘.

^{๒๗} ส.น. (ไทย) ๑๖/๒๓๔/๓๒๔.

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๒.

ปงไวยังถึงแลสไปไว้แล้ว **ทิสวา** นางเห็นยังข้าวน้ำโภชนะอาหารอันโพธิสัตว์เจ้าแห่งตน แต่แบ่งไว้ให้แม่แห่งตนนั้นแล้ว **จินตสิ** นางก็อำเพิงว่าดัง **โยโกจิ บุคโคโล** มาแต่งไวยังข้าวน้ำ โภชนะอาหารไว้^{๒๙}

ท้าวหัวค่อหล่อมมีความกตัญญูต่อนางจันทรบัณทิมารดา แม้จะมีเพียงแต่หัวแต่ก็คอยดูแล ผู้เป็นมารดา เช่นงานบ้าน ตลอดจนถึงงานต่างๆ เช่น

“**มหาสโต** อันว่ามหาสัตว์เจ้า **อาท** กล่าวเชิงแม่แห่งตนว่า **ตาท** ข้าแก่แม่เป็นเจ้า **อถ** แม่ จงอยู่เป็นสุขสำราญในเรือนเฮาเทิน **อหิ** อันว่าข้า **คจสนติ** ก็จักไปเลี้ยงควายต่างแม่ชะแล **ตวั** อันเป็นว่าแม่เป็นเจ้ายาว่าจักไปเทิน **อหิ** อันว่าข้าผู้เป็นลูกก็หากจักไปเลี้ยงควายชะแล^{๓๐}

ความกตัญญูเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนควรนำไปเป็นข้อปฏิบัติ เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ที่ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองสังคมไทยมีประเพณีให้ความสำคัญต่อความกตัญญูทวดเทีความกตัญญู เป็นบ่อเกิดความรักความผูกพันความเอื้ออาทรและความปรารถนาดีต่อกัน^{๓๑} วิถีชีวิตของสังคมไทยมี การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นครอบครัวใหญ่เน้นการพึ่งพาอาศัยกันและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันแต่ละ คนในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อกันและต้องช่วยเหลือกันทำงานตามบทบาทและหน้าที่ที่ตนเอง รับผิดชอบอันส่งผลให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม^{๓๒}

๓.๓.๓ ความเพียร

ในการปฏิบัติธรรมหรือการดำเนินชีวิตของคนทั้งหลายปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จ กิจตามที่ได้มุ่งหวังไว้ได้แก่การมีความเพียรเพราะความเพียรเป็นการลงมือทำอย่างมุ่งมั่นสม่ำเสมอ ไม่ทอดธุระจนกว่าจะสำเร็จกิจนั้นๆพระพุทธศาสนาจำแนกความเพียรไว้๔ประการคือ

๑. **สังวรปธาน**การสำรวมอินทรีย์ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมเกิดขึ้น

๒. **ปหารปธาน**พยายามอดกลั้นบรรเทาละกามวิตกพยาบาทวิตกและวิหิงสชาติที่เกิดขึ้นแล้ว

๓. **ภาวนาปธาน**การเจริญโพชฌงค์๗

๔. **อนุรักษนาปธาน**การรักษาสัญญาเช่นอัฐิจักสัญญาเป็นต้นที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ สมาธิไม่ให้เสื่อมไป^{๓๓}

^{๒๙} (๑/๕/๑-๒/๑-๔)

^{๓๐} (๑/๖/๒/๓-๔)

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายตาล ไวยบุตร, ปราชญ์ชาวบ้านตาลชุม, ตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัด หนองคาย, วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

^{๓๒} สัมภาษณ์ คุณพ่อชาน สุวรรณวงษ์, ไวยาวัจกรวัดราษฎร์ดารี, ตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

^{๓๓} อจ. จตุกก. (บาลี) ๒๑/๑๔/๑๘-๑๙.

ความเพียรที่ปรากฏในเรื่องท้าวห้าวค่อหล่อเป็นความเพียรในหน้าที่ธุระของตนไม่ใช่ความเพียรในการปฏิบัติธรรมแต่เป็นการที่ท้าวห้าวค่อหล่อได้ตั้งใจกระทำสิ่งต่างๆด้วยความตั้งใจจริงในการกิจไม่ทอดธุระทิ้งเพราะความท้อถอยในความยากลำบากที่เกิดขึ้น มีความเพียรพยายามในการต่อสู้ชีวิต ดังความว่า

“อันว่าแม่เป็นเจ้า จงไปขอกู้ค่านายบ้านมาปันขอ ๕ ฮ้อยคำ มาให้แก่ข้าเทินอกในกาลเมื่อนั้น นางจันทร์เป็นผู้เป็นแม่ **สุดา** ได้ยินคำโพธิสัตว์เจ้าตนลูกกล่าวว่าให้แม่ไปกู้ค่าแห่งท่านนายบ้านมาให้ดังนั้น**อาท** นางกล่าวว่าลูกแห่งตนเชิงว่าดัง**น้อมมตาตา** ข้าแก่แม่เป็นเจ้า**อห** อันว่าข้าจักไปค้าตนได้แท้**แลมตา** อันว่าแม่เป็นเจ้าอย่าจักได้ห้ามข้าเทิน”^{๓๔}

เห็นได้ว่า ท้าวห้าวค่อหล่อเป็นผู้มีความเพียรพยายามเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ มีความเพียรในการต่อสู้ชีวิต ฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ทั้งๆ ที่มีร่างกายพิการ ไม่มีตัว มีแต่หัว แต่ท้าวห้าวค่อหล่อก็ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคนั้นๆ^{๓๕} ท้าวห้าวค่อหล่อก็ให้แม่กู้เงินเพื่อเป็นทุนสำหรับค้าขาย และยังปลูกพืชผักบนเกาะลาง เพื่อค้าขายแก่พ่อค้าสำเภาที่เดินทางผ่านไปมา

๓.๓.๔ ความเมตตา

พรหมวิหารธรรมคือธรรมเครื่องอยู่อันประเสริฐหรือข้อปฏิบัติอันประเสริฐมี^๔อย่างคือ

๑. เมตตาความรัก, ความห่วงใยต่อผู้อื่น
๒. กรุณาความสงสาร, สะเทือนใจในเวลาที่เราเห็นคนอื่นได้รับความทุกข์
๓. มุทิตาความพลอยยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่น
๔. อุเบกขาความวางใจเป็นกลางในสัตว์ทั้งหลาย”^{๓๖}

ความเมตตาทำให้คนมีความเห็นใจกันรู้จักช่วยเหลือกันและให้อภัยกันดังนั้นเมตตาจึงเป็นธรรม คำจุนโลกให้คนทั้งหลายอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขดังตอนที่ลูกสาวพยานาค ๒ พี่น้องมาเล่นน้ำในเกาะแห่งนั้น เมื่อเห็นพิษพันธ์ที่ท้าวห้าวขอล้อปลุกไว้ก็เข้าไปทุบตีเล่นเพราะคิดว่าไม่มีเจ้าของ ท้าวห้าวค่อหล่อจึงออกมาถามนางทั้งสอง นางนาคจึงตกใจกลัวและคิดว่าเป็นพระอินทร์หรือพระพรหม ท้าวห้าวค่อหล่อจึงเล่าความจริงให้ฟัง นางจึงอำลากลับสู่เมืองนาค และได้เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้บิดาของนางฟังและขอข่าวของทรัพย์สินต่างๆไปให้ท้าวห้าวค่อหล่อ เมื่อนางนาคทั้งได้

^{๓๔}(๔/๙/๑/๔)

^{๓๕}สัมภาษณ์ นางบรรจง สองศรี, ราษฎรบ้านตาลชุม, ตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

^{๓๖}พระพุทธโฆษาจารย์, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, สมเด็จพระพุทธปาหยาจารย์อาจาสมมหาเถรและคณะแปล, พิมพ์ครั้งที่๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๕๖), หน้า๕๕๕ – ๕๕๖.

กลับไปยังเกาะนำเงินทองมาชดใช้ ด้วยความที่เป็นผู้มีท้าวค่อหล่อก็ไม่ติดใจเอาความและประกอบด้วยเมตตาทั้งยังเอาผลหมากรากไม้เต้าแต่งให้ไปกินอีกด้วย

๓.๓.๕ การให้ทาน

ทาน หมายถึง การให้สิ่งที่ให้ควรให้เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น การให้ทานเป็นบุญกิริยาวัตถุอย่างหนึ่งที่ชาวพุทธนิยมทำกันเพราะทานเป็นบุญที่ทำได้ง่ายกว่าการรักษาศีลและการเจริญภาวนา เพียงแต่มิว่าผู้ให้ทานมีใจคิดให้ทานและมีผู้รับทานก็สามารถทำได้แล้วการทำทานเป็นทั้งการได้บำเพ็ญบุญให้กับตนเองและเป็นการได้ช่วยเหลือคนอื่นให้ได้รับความสะดวกสบายและมีความสุขถือว่าเป็นความดีของมนุษยชาติ^{๓๗} เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการสร้างสันติสุขในสังคม ทานจึงเป็นเครื่องช่วยทำให้สังคมมนุษย์อยู่รอดได้ทานแบ่งเป็นประเภทได้ ดังนี้

๑) อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ

๒) ธรรมทาน คือการให้ความรู้ ศิลปะวิทยาต่างๆ เป็นทาน

๓) อภัยทาน คือการรู้จักให้อภัย ไม่จองเวรภัย และพยายามเบียดเบียนกัน^{๓๘}

วรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค่อหล่อได้แสดงให้เห็นถึงการสร้างบารมีในส่วนของทานให้ ทานจึงเป็นเหตุให้เมื่อสิ้นอายุขัย แล้วได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ดังความว่า

“**โต สุวรรณราชา** ส่วนตัวว่าเจ้าสุวรรณต่อมคำเมื่อได้เป็นท้าวพระยาแล้วก็ขึ้นสู่ประสาทแล้วก็อยู่ด้วยความสุขสวัสดิ เจ้าจ่ายเข้าของสมบัติทั้งมวลให้เป็นทานยากคนขอทั้งหลายแล้ววัน ๖ แสนคำชู้อัน (วัน) ก็มีแล **อล** ในกาลนั้น เมื่อมหาสัตว์ได้เป็นพระยาแล้วชื่อว่าพระยาสุวรรณต่อมคำ ว่าอันก็ปรากฏทั่วไปในชมพูทวีปทั้งมวลก็มีแล **มหาสตโต** ส่วนมหาสัตว์เจ้าก็พริ้งเพ่งบุญกุศลใจว่าๆตราบต่อเท่าเขตอายุอแห่งตนก็จตุตถิ ก็ได้เกิดในเมืองฟ้าดุสิตาสวรรค์^{๓๙}

การให้ทานของท้าวหัวค่อหล่อ หรือพระยาสุวรรณต่อมคำนี้เป็นการให้แบบอนิสทาน^{๔๐} คือให้แบบไม่เลือกไม่เจาะจงผู้รับทานได้รับกันเสมอเหมือนกันทุกคนผลดีก็คือจะไม่มีการน้อยใจว่าตนได้น้อยหรือได้ทานที่ไม่ประณีตเท่าคนอื่นแต่ทานที่ยกย่องและมีคุณค่ามากกว่าวัตถุทาน

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระอธิการกลอน อรุณ, เจ้าอาวาสวัดวาริภูมิ, ตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๗๕.

^{๓๙} (๔/๑๒/๑/๑-๔)

^{๔๐} ทานอันไม่มีอื่นมั่นเหมือนเป็นคำในชั้นอรรถกถา หมายถึง การบำเพ็ญทานถวายแต่พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ครั้งใหญ่ที่สุด ซึ่งไม่มีใครสามารถทำเทียมเท่าได้อีก, ดูรายละเอียดใน ธ.อ.๖/๕๑.

ทั่วไปคือการให้อภัยทานเพราะเป็นการให้อิสระและให้ชีวิตสัตว์ทานประเภทนี้ไม่ใช่เพียงแค่ผู้ให้มิจิตใจเสียสละเท่านั้นแต่ต้องประกอบด้วยใจเมตตาและกรุณาเป็นสำคัญจึงสามารถทำได้^{๔๑}

๓.๓.๖ ความเสียสละ

ความเสียสละในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “จาคะ” หมายถึง การเสียสละ การแบ่งปัน การเสียสละที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ การสละกิเลส^{๔๒} เป็นธรรมที่ทำให้มนุษย์มีใจกว้าง รู้จักสละความสบายและประโยชน์ตนทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นโดยไม่หวังตอบแทนสิ่งใดคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับความเสียสละเช่นผู้ครองเรือนที่มีศรัทธาประกอบด้วยธรรม ๕ ประการคือ สัจจะ ธรรม ความตั้งใจมั่น และจาคะ ละโลกนี้ไปแล้วย่อมไม่มีความเศร้าโศก^{๔๓}

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค้อหล่อซื่อนี้แสดงผ่านพฤติกรรมที่เสียสละของนางคันทาเทวี ตอนที่เสนาบดีชื่อว่า นันทเสนา มีความอิจฉาริษยาจึงกราบทูลยุให้พระยาพรหมตัดฆ่าท้าวหัวค้อหล่อทิ้งเสีย พระยาพรหมทัตจึงบอกแก่นางคันทาเทวีว่า จะฆ่าท้าวหัวค้อหล่อแล้วจะจัดหาสามีให้แก่ นางใหม่ แต่นางคันทาเทวีไม่ยอม กลับหนีไปอยู่นอกเมืองกับท้าวหัวค้อหล่อ ดังความว่า

“...ตथाในกาลนั้นยังมีเสนาผู้หนึ่งชื่อว่า นันทเสนา มีใจใคร่ฆ่ามหาสัตว์เจ้า คือท้าวหัวค้อหล่อ เหตุมันกลัวเลื่อม มันก็ขึ้นเมื่อ (กราบทูล) พระยาว่า ฆาตกร ข้าแต่มหाराชเป็นเจ้า ส่วนสุวรรณต่อมคำกุมมารอันเป็นลูกเขยแห่งมหाराชเจ้านี้ มีอุปนิสัยเหมือนคนทั้งหลาย ท้าวมืดหัวหา ตัวบได้สิ้นนี้กับกรรมหาราชเจ้าจักไว้ ฆาตมันเสียควรชะแล่สุดว่า ราชอาห เสนาธิปปติอด ในกาลนั้นราชอาหได้ยินคำเสนาหาท้าวหัวค้อหล่อตั้งตนดังนั้น พระยาภิเษกจึงได้กล่าวตามคำเสนาผู้นั้นก็จักฆ่าเจ้า พระยาภิเษกอยู่ปากอันแล^{๔๔}

...ในวันลุนยุงเช้า พระยาภิเษกไปยังปราสาทนางคันทาเทวี ผู้เป็นลูกหลานแห่งตน แล้วพระยาภิเษกกล่าวว่า ตาตดูราเจ้าลูกอีกพ่อ ตว อันว่าเจ้า อาคโธ สนธิเมลิ จงมาสู่สำนักกูพ่อในกาลบัดนี้เทินอด ในกาลเมื่อ ปุตตเกณนขเยโย สามิ กบพพาเชลิปุตเต ดูราเจ้าลูกอีกพ่อบัดนี้พ่อก็ยินดีล็กอายมากนักเพื่อว่าพ่อได้เอาผิวให้แก่เจ้าอันบิไซคน เรียกว่าเช็ดขวงเกิดมาเป็นเหตุสิ้นนี้ นางอย่าว่าจักษุรักษาไว้เทิน เจ้าจงเอาไปฆ่าเสียบัดนี้เทิน ฆาตพ่อปิตตาธราช เจ้ากล่าวคำเชิงข้าสนนี้ ข้าก็บ่อาจจะกระทำตามได้แล ยสุม่า เหตุใด อหิ อันว่าข้า ปพพาเชลิ ก็บ่อาจจักขับผิวแห่งข้าหนีเสียได้แล นางคันธาราชธิดา เจ้าว่ากับพระยาตนพ่อเท่านั้นแล้วนางก็ลุกจาก แล้วก็ลุกเข้าไปสู่สำนักห้องนอนแห่งตน แล้วนางก็จารจากกับเชิงมหาสัตว์เจ้า อันเป็นสามีว่า ข้าแต่

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระอธิการเพ็ง อหิงสโก เจ้าอาวาสวัดบ้านดอนบก, ตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗.

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๔.

^{๔๓} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๔๖/๒๕๙.

^{๔๔} (๔/๑/๒/๓-๔)

มหาราชเจ้า บัดนี้พ่อแลนนทเสนา เจ้าทั้ง ๒ ก็พร้อมเพรียงเป็นอันเดียวกันแล้วว่าจักขับเจ้ากูหนีจากเมืองในวันถ้วน ๗ วันนี้แล้ว**ตัสฺตวามหาสฺตโตมหาสฺตวเจ้าสุตฺวา** ได้ยินแล้วดั่งค่านางคันทา ราชเทวีกล่าวดั่งอัน **เทวี โรทนต์** นางอย่าได้น้อยใจสักอันเทินเจ้าอย่าได้โศกเศร้าหมองใจสักอัน เทินเจ้าจงขึ้นยินดีในปราสาทราชมณเฑียรแห่งเฮาเทิน^{๔๕}

คุณธรรมที่เกี่ยวกับความเสียสละที่ปรากฏในวรรณกรรมเห็นได้ว่าแม้แต่ชีวิตหรือความสุขสบายส่วนพระองค์ หรือยศตำแหน่งของพระนางคันทาเทวีก็ไม่ทรงเสียตายขอให้ได้ทำหน้าที่พิทักษ์ความยุติธรรมก็เป็นพอนับว่าเป็นผู้มีความกล้าหาญเป็นนักเสียสละผู้ยิ่งใหญ่หาใครเสมอเหมือนได้ยาก^{๔๖} และด้วยอานิสงค์ข้อนี้ ทำให้ท้าวหัวค่อหล่อและนางคันทาเทวีมีชีวิตครอบครัวที่มีความราบรื่นและความสุข

ดังนั้น จากการศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค่อหล่อสรุปได้ว่า พบว่า คุณธรรม หมายถึงสิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์เป็นลักษณะของความรู้สึกรู้จักคิดทางจิตใจเป็นสภาพคุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์เป็นเวลายาวนานเป็นตัวกระตุ้นให้มีการประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบที่พึงามคุณธรรมเป็นสิ่งที่พึงามทางจิตใจเป็นคุณค่าของชีวิตในการบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ให้เกิดความรักสามัคคีความอบอุ่นมั่นคงในชีวิต

ความกตัญญูได้แก่ท้าวหัวค่อหล่อมีความกตัญญูต่อนางจันทרבถันติมารดา แม้จะมีเพียงแต่หัวแต่ก็คอยดูแลผู้เป็นมารดามีชีวิตที่สุขสบาย

ความเพียรได้แก่ ท้าวหัวค่อหล่อเป็นผู้มีความเพียรพยายามเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ มีความเพียรในการต่อสู้ชีวิต ฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ทั้งๆ ที่มีร่างกายพิการ ไม่มีตัว มีแต่หัว แต่ท้าวหัวค่อหล่อก็ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคนั้นๆ

ความเมตตาได้แก่ด้วยความที่ท้าวหัวค่อหล่อเป็นผู้มีเมตตาและความมีน้ำใจก็ไม่ติดใจเอาความแก่นางนาททั้งสอง ทำให้กลับไปยังเกาะนำเงินทองมาชดใช้

การให้ทานของท้าวหัวค่อหล่อ หรือพระยาสุวรรณต่อมคานี้ เป็นการให้แบบไม่เลือกไม่เจาะจงผู้รับทานได้รับกันเสมอเหมือนกันทุกคน

ความเสียสละได้แก่ พระนางคันทาเทวียอมละทิ้งชีวิตหรือความสุขสบายส่วนพระองค์ หรือยศตำแหน่งของก็ไม่ทรงเสียตายขอให้ได้ทำหน้าที่พิทักษ์ความยุติธรรมนับว่าเป็นผู้มีความกล้าหาญเป็นนักเสียสละผู้ยิ่งใหญ่

^{๔๕} (๔/๒/๒/๑-๓)

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระอธิการศรีเมตตา สมานิตโต,เจ้าอาวาสวัดบ้านโนนสวรรค์, ตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

๓.๔ หลักธรรมที่เกี่ยวกับจริยธรรมในวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ

ในประเด็นนี้เป็นการศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวกับจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมบ้านเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ และเพื่อเข้าใจในรายละเอียด จึงควรศึกษาความหมายของ“จริยธรรม” ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกัน มีรายละเอียด ดังนี้

๓.๔.๑ ความหมายของจริยธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” หมายถึงธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ^{๔๗}

พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” หมายถึงธรรมคือความประพฤติ, การดำเนินชีวิต, ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติศีลธรรมหรือกฎศีลธรรมความหมายตามบัญญัติสมัยปัจจุบันกำหนดให้จริยธรรมเป็นคำแปลสำหรับคำภาษาอังกฤษว่า Ethics นอกจากนี้ยังให้ความหมายว่าจริยะหรือจริยธรรมอันประเสริฐเรียกว่าพรหมจริยะแปลว่าความประพฤติอันประเสริฐหมายถึงมรรคมงคลหรือศีลสมาธิปัญญา^{๔๘}

พุทธทาสภิกขุได้อรรถาธิบายความหมายของคำว่า “จริยธรรม” แปลว่าเป็นสิ่งที่พึงประพฤติจะต้องประพฤติในส่วนศีลธรรมนั้นหมายถึงสิ่งที่กำลังประพฤติอยู่หรือประพฤติแล้ว จริยธรรมหรือ Ethics อยู่ในรูปของปรัชญาคือสิ่งที่ต้องคึดตองนึกส่วนเรื่องศีลธรรม Morality นี้ต้องทำอยู่จริงๆ เพราะเป็นปัญหาเฉพาะหน้า^{๔๙}

พระพรหมคุณาภรณ์ได้กล่าวถึงจริยธรรมไว้ว่าเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ดังนี้๑) พฤติกรรมทางกายวาจาและการใช้อิทธิยในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ๒) จิตใจของเราซึ่งมีเจตจำนงความตั้งใจแรงจูงใจที่จะทำให้เรามีพฤติกรรมสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไรตามภาวะและคุณสมบัติต่างๆของจิตใจนั้นๆและ ๓) ปัญญาความรู้ซึ่งเป็นตัวชี้ทางให้ว่าเราจะสัมพันธ์อย่างไรจึงจะได้ผลและเป็นตัวจำกัดขอบเขตว่าเราจะสัมพันธ์กับอะไรจะใช้พฤติกรรมได้แค่ไหนเรามีปัญญามีความรู้แค่ไหนเราก็ใช้พฤติกรรมได้ในขอบเขตนั้นถ้าเราขยายปัญญาความรู้ออกไปเราก็มีพฤติกรรมที่ซับซ้อนและได้ผลดียิ่งขึ้น^{๕๐}

^{๔๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า๒๙๑.

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า๕๗.

^{๔๙} พุทธทาสภิกขุ, พุทธทาสแนะแนวจริยธรรมร่วมสมัยชุดที่๓จุดหมายปลายทางและตัวแท้ของจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงตะวัน, ๒๕๕๓), หน้า๙๕.

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย, (โครงการตำราสำนักที่ปรึกษากรมอนามัย : กระทรวงสาธารณสุข, ๒๕๔๖), หน้า๑๕.

ทศนาแชนมณีนได้ให้ความหมายของ “จริยธรรม” หมายถึงความประพฤติหรือการกระทำทางกายทางวาจาและทางใจที่ติงามเป็นที่ยอมรับของสังคมรวมทั้งหลักเกณฑ์มาตรฐานของความประพฤติที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้อื่นต่อสังคมเพื่อให้เกิดความสันติสุขในสังคม^{๕๑}

เพ็ญแขประจนปัจจนิกและคณะให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” ไว้ว่าหมายถึงหลักการศีลธรรมความรู้สึกลึกซึ้งข้อขัดแย้งพฤติกรรมอันดีงามที่ปลูกฝังอยู่ในตัวบุคคลสามารถใช้เป็นแนวทางให้แก่บุคคลในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเป็นที่ยอมรับในสังคมเป็นเกณฑ์ในการตัดสินพฤติกรรมของบุคคลว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดีควรจะทำหรือไม่ควรทำ^{๕๒}

สรุปได้ว่า “จริยธรรม” หมายถึงพฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นถึงการปฏิบัติปฏิบัติถูกต้องอันเป็นผลมาจากความคิดที่สังคมหรือบุคคลมีความเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ดีเป็นกรอบกำหนดไว้เพื่อให้สังคมเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยมีความร่มเย็นเป็นสุขมีความรักความสามัคคีและมีความปลอดภัยในการดำเนินชีวิตในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวท้าวค้อหล่อ มีการปฏิบัติในด้านจริยธรรมซึ่งผู้วิจัยได้นำมาศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

๓.๔.๒ สัมมาวาจา

สัมมาวาจาหมายถึง เจรจาชอบ คือ ประพฤติชอบด้วยวาจา หรือวจีสุจริต มี ๔ อย่างคือ ๑) เว้นจากการพูดเท็จ ๒) เว้นจากการพูดส่อเสียด ๓) เว้นจากการพูดคำหยาบ และ ๔) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ^{๕๓} วาจา คือ คำพูดจะดีหรือไม่ อยู่ที่เจตนาของผู้พูด วาจาที่ดีจัดว่าเป็นคุณหรือประโยชน์ต่อผู้พูดและผู้ฟัง และต้องประกอบด้วย

- ๑) วาจาที่กล่าวถูกต้องกาล หมายถึง ควรรู้ว่าคำพูดหรือสิ่งที่จะกล่าวออกมานั้นเป็นเวลาและสถานที่เช่นไร เหมาะสมหรือไม่
- ๒) วาจาที่เป็นสัตย์ หมายถึง คำพูดที่เป็นความจริง ไม่โกหกหลอกลวง
- ๓) วาจาที่อ่อนหวาน หมายถึง คำพูดที่ไม่มีคำหยาบคาย ผู้ฟังได้ฟังก็เกิดความรู้สึกที่ดี
- ๔) วาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ หมายถึง คำพูดที่มีกล่าวออกมา ทำให้เกิดประโยชน์ เช่น การพูดให้คนเลิกทะเลาะเบาะแว้ง เกิดความสามัคคี
- ๕) วาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา หมายถึง ผู้พูดต้องมีเจตนาที่มีเมตตาเป็นหลักถึง

^{๕๑}ทศนาแชนมณีน, ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า๔๗.

^{๕๒}เพ็ญแขประจนปัจจนิกและคณะ, รายงานการวิจัยการยกระดับคุณธรรมจริยธรรมของสังคมไทยเพื่อการปฏิรูปสังคม : แนวทางและการปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า๑๔.

^{๕๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า๒๒๐.

แม้จะว่ากล่าวก็ต้องประกอบด้วยเมตตาและเหตุผลที่ถูกต้อง^{๕๔}

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค่อหล่อนี้ จริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับสัมมาวาจา โดยเน้นหรือคำพูดที่เป็นคำสัตย์ ผ่านพฤติกรรมของนางนาคทั้งสอง ผู้พี่ชื่อว่าปัญจาปี ผู้น้องชื่อว่า มัทธรีกา เมื่อเห็นพิษพันธ์ที่ท้าวหัวค่อหล่อปลุกไว้ก็เข้าไปทุบตีเล่นเพราะคิดว่าไม่มีเจ้าของ ท้าวหัวค่อหล่อจึงออกมาถามนางทั้งสอง นางนาคจึงตกใจกลัวและคิดว่าเป็นพระอินทร์หรือพระพรหม ท้าวหัวค่อหล่อจึงเล่าความจริงให้ฟัง นางจึงอำลากลับสู่เมืองนาค และได้เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้บิดาของนางฟังและขอข่าวของทรัพย์สินต่างๆไปให้ท้าวหัวค่อหล่อตามที่นางนาคทั้งสอง ได้กล่าวคำสัตย์ไว้แก่ท้าวหัวค่อหล่อด้วยความว่า

“...ในกาลนั้นพระยาตนพ้อ **สุตวา** ได้ยินคำจากรานางเทวีตนแม่จางจาเชิงลูกทั้ง ๒ ดังนี้ **อาห** กล่าวว่ **ตาด ปิยปุตดา** ดุราเจ้าลูกฮักทั้งสอง พ่จักให้เข้าของสมบัติทั้งหลายด้วยมีแท้แล **ปุตโต** อันว่า ลูกทั้งสองจงเอาข้าวของทั้งหลาย ไปให้แก่ชายผู้นั้นหื้อพ้นจากโทษอันจักได้เป็นช้อยแก่ชายผู้นั้นเทิน นางปัญจาปีและนางมัทธรีกา ได้ยินคำพ่แห่งตนกล่าวดังนั้น ก็มีใจยินดี แล้วก็เอาของทั้งหมดไปคืนแก่ท้าวหัวค่อหล่อ”^{๕๕}

ส่วนพระยาพรหมทัต เจ้าเมืองจำปานครได้กล่าวสัญญากับท้าวหัวค่อหล่อว่ว่า หากท้าวหัวค่อหล่อสามารถสร้างสะพานเงิน สะพานทอง จากบ้านถึงวังได้ ในวันรุ่งขึ้นก็จะยอมยกพระธิดาให้ตามสัญญา ดังความว่า

“...ในกาลนั้น พระยาพรหมทัตราชตนพ้อให้คนทั้งหลาย ตีฆ้องนันทเกร์เ็นป่าวกล่าวบอกว่ **โหนโต** ดุรา เจ้าทั้งหลายอันมากนั้ก เจ้าพระยาแห่งเฮาจักกระทำอุสสาอภิเชก ยังเจ้าสุวัณณต่อมคำให้เป็นผัวนางคันทาผู้หล่าในวันนี้แล เจ้าทั้งหลายเอามาพร้อมเพรียงในช่วงหลวงพระยาเจ้าในวันนี้เทิน **อถ**ในกาลนั้นพระยาก็ประดับประดาตนแล้วเสวยข้าวน้ำโภชนะอาหาร มีหมู่เสนาอามาตย์ทั้งหลายเป็นบริวาร มีนางพิมพาราชเทวี เป็นประธานเอากันออกจากเวียงไปตราบต่อเท่าถึงบ้านเจ้าสุวัณณต่อมคำก็มีวันนี้แล”^{๕๖}

๓.๔.๓ สัมมาอาชีวะ

สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ คือเว้นจากการเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด เช่น ฉ้อโกง หลอกหลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น^{๕๗} การประกอบอาชีพที่ไม่มีโทษ ใครๆ ก็จะตำหนิติเตียนมิได้ การทำงานที่ไม่มีโทษนี้ นับว่าเป็นคุณค่าแก่ชีวิตมาก

^{๕๔} สัมภาษณ์พระครูสุวรรณรัตนสุนทร, รองเจ้าคณะอำเภอรัตนาปี, จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

^{๕๕} (๒/๘/๑/๓-๔)

^{๕๖} (๓/๙/๒/๔)

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๒๗๘.

ที่สุด ลักษณะของการทำงานที่ไม่มีโทษ ๔ ประการคือ ๑) ไม่ผิดกฎหมาย ๒) ไม่ผิดประเพณี ๓) ไม่ผิดศีล และ ๔) ไม่ผิดธรรม^{๕๘} การประกอบอาชีพที่สุจริต ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้าวหัวค่อหล่อ คือ การที่ท้าวหัวค่อหล่อได้ปลูกพืชผลบนเกาะ ซึ่งถือว่าเป็นการงานอาชีพที่สุจริต ดังความว่า

“...ตथा ในการนั้น มหาสัตว์เจ้าอยู่สำราญในเกาะสรหมุด (สมุทร) ดอนชาย (ทราย) ที่นั้นหันแล้ว เจ้าก็ปลูกเต้าแดงไว้ในเกาะนั้นแล้ว ตสมิขณ ในขณะนั้น เต้าแดงอันมหาสัตว์เจ้าปลูกไว้นั้น ก็เป็นดอกและลูกมากนักก็มีแล”^{๕๙}

หลักสัมาอาชีวะ เป็นจริยธรรมในการประกอบอาชีพที่ไม่มีโทษ เป็นแนวทางให้ผู้ทำงานนั้นๆ มีความเจริญก้าวหน้า มีชีวิตที่เจริญรุ่งเรืองเป็นความภาคภูมิใจแก่ผู้ปฏิบัติงานหรือประกอบการนั้นๆ^{๖๐}

๓.๔.๕หลักกัลยาณมิตร

กัลยาณมิตรคือผู้มีความหวังดีปรารถนาดีต่อผู้อื่นมีความรู้ดีและประพฤติดีดำรงตนเป็นแบบอย่างของผู้อื่นองค์แห่งบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรมี๗ประการคือ

- ๑)ปิโยเป็นที่รักที่พอใจของคนทั้งหลาย
- ๒)ครุณาเคารพ
- ๓)ภาวนีนีโยน่ายกย่องสรรเสริญ
- ๔)วัตตาสอนผู้อื่นด้วยหลักเหตุผล
- ๕)วจนักขโมอดทนต่อถ้อยคำของผู้อื่นได้แม้จะถูกพูดจาถากถางก็ตาม
- ๖)คัมภีรญจะถกถัดตาอธิบายเรื่องที่ยากให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น
- ๗)โนจัญฐานนโยบายไม่ชักนำในเรื่องที่เสียหาย^{๖๑}

ในวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค่อหล่อมียหลักจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของความเป็นกัลยาณมิตรครบถ้วนเช่นความน่าเคารพ น่ายกย่องสรรเสริญ และอดทนต่อถ้อยคำของผู้อื่นได้แม้จะถูกพูดจาถากถางก็ตามโดยเฉพาะความอดทนต่อถ้อยคำของผู้อื่นได้แม้จะถูกพูดจาถากถางก็ตามเป็นจริยธรรมที่เด่นชัดที่สุดของท้าวหัวค่อหล่อที่แม้ตัวเองจะมีเพียงหัวอย่างเดียว แต่สามารถที่จะใช้

^{๕๘} สัมภาษณ์พระอธิการจำลอง จารุวณโณ, เจ้าอาวาสวัดเจริญมิตร, ตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

^{๕๙} (๒/๕/๑/๑)

^{๖๐} สัมภาษณ์นางวร ผ่านพิเคราะห์ ราษฎรบ้านตาลชุม, ตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

^{๖๑} อังสตุตถก. (ไทย) ๒๓/ ๓๗/๕๗.

ความอดทนและใช้ความเพียรพยายามนำพาชีวิตและผู้อื่นให้พบแต่ความสุข ทั้งโลกปัจจุบัน และโลกหน้า^{๖๒}

เพราะฉะนั้น จากการศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง ” หมายถึงพฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นถึงการปฏิบัติปฏิบัติถูกต้องอันเป็นผลมาจากความคิดที่สังคมหรือบุคคลมีความเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ดีในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ มีการปฏิบัติในด้านจริยธรรม มีรายละเอียดดังนี้

สัมมาวาจาหมายถึง เจรจาชอบ คือ ประพฤติชอบด้วยวาจา หรือวจีสุจริตวาจาที่เป็นสัตย์ วาจาที่อ่อนหวาน วาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ วาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา ดังที่นางนาททั้งสองกล่าวกับท้าวหัวค่อหล่อด้วยความความสัตย์

สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ คือเว้นจากการเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด การประกอบอาชีพที่ไม่มีโทษ ใครๆ ก็จะทำนิตติเตียนมิได้ การทำงานที่ไม่มีโทษนี้ นับว่าเป็นคุณค่าแก่ชีวิตมากที่สุด ดังเช่น ท้าวหัวค่อหล่อได้ปลูกพืชผลบนเกาะ ซึ่งถือว่าเป็นการงานอาชีพที่สุจริต

หลักกัลยาณมิตรได้แก่กัลยาณมิตรคือผู้มีความหวังดีปรารถนาดีต่อผู้อื่นมีความรู้ดีและประพฤติดีดำรงตนเป็นแบบอย่างของผู้อื่นเอาชนะคำดูถูกเหยียดหยามของผู้อื่นได้

๓.๕ สรุปหลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ

ผลจากการศึกษาหลักธรรมเกี่ยวกับสภาวะธรรมในวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค่อหล่อได้แก่หลักอริยสัจ๔ขั้น๕และกรรมนิยามหลักอริยสัจ๔เป็นวิธีการแก้ปัญหาของท้าวหัวค่อหล่อคือสืบสาวค้นหาสาเหตุว่าความทุกข์ยากนั้นเกิดจากอะไรเมื่อได้ทราบที่เกิดเพราะความยากจนเป็นต้นเหตุให้ท้าวหัวค่อหล่อและมารดาเป็นทุกข์จึงให้มารดาไปขอกู้เงินนายบ้าน เพื่อที่จะได้ไปค้าขาย จันทרבัณฑิตผู้เป็นมารดาก็จัดแจงไปขอยืมเงินให้แก่ท้าวหัวค่อหล่อ ขั้นตอนนี้จัดว่าเป็นวิธีหรือแนวทางที่แก้ปัญหาได้ เมื่อได้เงินแล้วท้าวหัวค่อหล่อก็ได้ไปค้าขายกับพ่อค้าเรือสำเภา การแก้ปัญหาแบบอริยสัจ๔แต่นั้นไม่ใช่เรื่องสำคัญสิ่งที่สำคัญในเรื่องนี้คือการเข้าใจปัญหาว่าเกิดแต่เหตุถ้าจะแก้ต้องแก้ที่เหตุนั้นหลักขั้น๕เป็นการตั้งใจในรูปที่เข้าใจว่างดงามและอภัยอาวรณในรูปขั้นที่ได้สัมผัสและอยู่ร่วมกันมานั้นหลักกรรมนิยามได้แก่การได้รับผลบุญที่สั่งสมมาแต่ปางก่อนของท้าวหัวค่อหล่อจึงส่งผลให้มีจิตใจขวนขวายแต่ในบุญกุศลอีกประการกรรมเป็นการกระทำคุณงามความดี เมื่อทำกรรมดีแล้วจิตใจก็ใสสะอาดปราศจากความเศร้าหมองขุนมัว เมื่อกรรมดีที่เราได้ทำแล้ว ทำให้มีใจตั้งมั่นและบริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นเหตุให้เลือกคิด ทำ และพูดแต่ในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ การทำบุญไว้ในปางก่อน

^{๖๒} สัมภาษณ์นางนวนนาท พาเว ราษฎรบ้านตาลชุม, ตำบลรัตนวาปี อำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย, วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๗.

หมายความว่า ได้อบรมความดี บำเพ็ญบารมีในกาลที่ล่วงแล้ว เป็นลำดับมาเป็นเหตุให้บุคคลแลเห็นผล แห่งความดีที่ตนได้รับแห่งปัจจุบัน

หลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค่อหล่อพบว่า คุณธรรม หมายถึงสิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์เป็นลักษณะของความรู้สึกรู้จักคิดทางจิตใจเป็นสภาพคุณงามความดี ที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์เป็นเวลายาวนานเป็นตัวกระตุ้นให้มีการประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบที่ดีงามคุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามทางจิตใจเป็นคุณค่าของชีวิตในการบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ให้เกิดความรักสามัคคีความอบอุ่นมั่นคงในชีวิตความกตัญญูได้แก่ท้าวหัวค่อหล่อมีความกตัญญูต่อนางจันทרבันทมิมารดา แม้จะมีเพียงแต่หัวแต่ก็คอยดูแลผู้เป็นมารดาที่มีชีวิตที่สุขสบายความเพียรทำให้ท้าวหัวค่อหล่อเป็นผู้มีความเพียรพยายามเป็นอย่างยิ่งในการต่อสู้ชีวิต ฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ทั้งๆ ที่มีร่างกายพิการ ไม่มีตัว มีแต่หัว แต่ท้าวหัวค่อหล่อก็ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคนั้นๆ ความเมตตาทำให้ด้วยความที่ท้าวหัวค่อหล่อเป็นผู้มีเมตตาและความมีน้ำใจไม่ติดใจเอาความแค้นนางนาคทั้งสอง ทำให้กลับไปยังเกาะนำเงินทองมาชดใช้ การให้ทานของท้าวหัวค่อหล่อเป็นการให้แบบไม่เลือกไม่เจาะจงผู้รับทานได้รับกันเสมอเหมือนกันทุกคน ความเสียสละได้แก่ พระนางคันหา เหยื่อมละทั้งชีวิตหรือความสุขสบายส่วนพระองค์ หรือยศตำแหน่งของก็ไม่ทรงเสียตายขอให้ได้ทำหน้าที่พิทักษ์ความยุติธรรมนับว่าเป็นผู้มีความกล้าหาญเป็นนักเสียสละผู้ยิ่งใหญ่

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องท้าวหัวค่อหล่อพบว่า จริยธรรม หมายถึง หมายถึงพฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นถึงการปฏิบัติดีปฏิบัติถูกต้องอันเป็นผลมาจากความคิดที่สั่งคมหรือบุคคลมีความเห็นว่าเป็นการปฏิบัติที่ดีในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องท้าวหัวค่อหล่อ มีการปฏิบัติในด้านจริยธรรม สัมมาวาจาหมายถึง เจรจาชอบ คือ ประพฤติชอบด้วยวาจา หรือวจีสุจริตวาจาที่เป็นสัตย์ วาจาที่อ่อนหวาน วาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ วาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา ดังที่นางนาคทั้งสองกล่าวกับท้าวหัวค่อหล่อด้วยความความสัตย์ สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพชอบ คือเว้นจากการเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด การประกอบอาชีพที่ไม่มีโทษ ใครๆ ก็จะทำนิติเตียนมิได้ การทำงานที่ไม่มีโทษนี้ นับว่าเป็นคุณค่าแก่ชีวิตมากที่สุด ดังเช่น ท้าวหัวค่อหล่อได้ปลูกพืชผลบนเกาะ ซึ่งถือว่าการงานอาชีพที่สุจริตและหลักกัลยาณมิตรได้แก่กัลยาณมิตรคือผู้มีความหวังดีปรารถนาดีต่อผู้อื่นมีความรู้ดีและประพฤติดีดำรงตนเป็นแบบอย่างของผู้อื่นเอาชนะคำดูถูกเหยียดหยามของผู้อื่นได้